

Emlékek élete

Holtak emléke, múltak emléke meddig él?

Halottak őszi emlékűnnepén föl lehet tenni a kérdést:
meddig tart egy emlék?

Oly egyszerű volna felelni rá: mignem feledésbe megy.

Csak hogy a válasz mégsem ilyen egyszerű. Annak látszik,
de nem az Emlékek élete, mint minden, ami él, sokkalta bonyolul-
tabb annál, sem hogy az elmúlása ilyen nyomtalan volna, a vége
ennyire végleges és befejezett. Nem. Emlékek élete, azt merem
mondani, minden más élet közül a legeslegbonyolultabb, mert a
tünetei, a jelenségei alig is követhetőek, nem bizonyíthatók
és nem kimutathatók. Mások az életjelei, mint a többi élő. Nincs
kora, öregedése, mely a múltó évekkal mérhető, nincs számlálható
pulzusa, mely ha megszűnik, megszüntnek tekinthető egy mozgalmas
szív. Nincs lélegzete, mely ha eláll, megfúl egy szervezet. Nem
növekszik, mint a többi, ami él, hajló korában nem hajlik meg,
mint a többi élő, nem lassul, mint a többi mozgékony, nem öszül,
nem hervad, nem sarjad, nem terem, nem fárad el. Emlékek életé-
nek mások a törvényei, mint a többinek. Nem fizikaiak, nem élet-
taniak, nem kémiai törvények. Nem az anyag törvényei. Szellemi
törvények. A gondolatok közt játszódnak, az érzelmi világban,
rejtettebben működnek, kifürkészhetetlenül. És egészen másként,
mint a többi, ismert törvény.

Emlékek élete törvénybontó.

Hadd mondjam meg, hogy megfigyelésem és tapasztalataim
szerint emlékek igazi élete akkor kezdődik, amikor az emlékek
véget érnek. Valódi mozgásukra akkor kapnak, mikor úgy tetszik,

megdermedtek. Zsongásuk akkor támad, amikor már elcsitultak. Végleges életük, a nagyobb, a teljesebbik abból születik, hogy feledésbe mennek. Az igazi emlékezés születésnapja a felejtés napjával egybeesik.

Erről a rendbontó, különös tüneményről kell szót ejtenem, mert tudom, hogy állításom magyarázatra szorul.

Mint annyiszor, amikor a világ nehezen megközelíthető jelenségei, tehát az ember és az ember titkai kerülnek szóba, mint annyiszor, amikor valami szokatlanul hangzik, s nehezen érthető, mint annyiszor, amikor valami nagyon bonyolult, ezúttal is az egyszerűhöz folyamodom. Az egyszerűhöz, a tisztához és világoshoz Költőt hívok segítségül, Juhász Gyulát. Versét idézem, oly közismert versét, amely már-már szállóige s olyan tiszta és világos, mint a népdal. "Milyen volt szökesége, nem tudom már. -- De azt tudom, hogy szökék a mezők -- ha dús kálással jó a sárguló nyár -- s e szökeségben újra érzem őt."

Nem tudom már... nem tudom már... -- a vers mindhárom szakaszában visszatér. Nem tudom már... -- az elfelejtés fájó szava ez. Nem tudom már... -- ez a felejtés órája. S a felejtésnek ebben az órájában, az elbúcsúzásnak ebben a szavában egyszerre megszületik az emlék, az igazi, a végleges, a többé már el nem múló. Egy szőke hajfonat ellobbant az idő szelében. Elhamvadt és hűlt helyén egyszerre megjelennek a szőke mezők. A felejtés pillanatában egy emlék egyszerre világgá tágult.

S így megy világgá a többi is.

Ebben a felejtő versben, melyből mindenfelől visszhangzik a "nem tudom már" búcsúszava, elmosódik egy szempár kéje, de megjelennek a szeptemberi bágyadt búcsúzó kék fátylai:

egy múló szempillantás helyén egy egész, egyre megismétlődő, évente visszatérő évszak. Elfoszlik a versben egy hang selyme, de minden tavaszban megszólal mégis az a távoli asszonyi szó. A feledésben múlhatatlanná született az emlék. Szétszóródott a tájba, szétivódott az évszakokba, a mulandó része lett az örök időnek. A világ részévé lett egy hajfonat szőkesége, egy kék tekintet, egy meleg hang.

Mikor az emlék világgá megy, voltaképpen akkor tér haza, amikor vége, akkor kezdődik el.

Ha egy fiú észreveszi magán régesrég elporladt anyjának egy mozdulatát, egy régesrég elfelejtett szokását s ráismer: -- ez ő! -- akkor emlékezik rá igazán. Ha egymástól elszakadt barátok egyszer-egyszer rajtakapják magukat egymás szavajárásán, egymásra emlékeznek, ha elfelejtették is egymást. Elmosódott ízekben, ismeretlenből fölbukkanó arcokban, egy váratlan hangulatban, valamely dallamban, régen nem hallottban, egy ismerős környezetben hirtelenül támadnak az emlékek, holtaké, múltaké, elfeledteké, s kísérik aztán észrevétlen, hűségesen, árnyékként és fényként, csendes mécsvilágként.

Különös hát az emlékek élete, törvényen kívüli, szabálytalan és szabályozhatatlan. Elmúltukban születnek újjá és teljesebbé, elnémulásukban zendülnek meg. Azt hisszük, megszűntek már, amikor pedig betölteni kezdik a világot.